

KICHIK YOSHDAGI MAKTAB O'QUVCHILARINIG NUTQIY SAVODXONLIKNI OSHIRISH USULLARI

Axmedova Mushtariybonu Mahmudjonovna
Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi 1-kurs talabasi
Pedagogika fakulteti

Toshkent amaliy fanlar universiteti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10673465>

ARTICLE INFO

Received: 09th February 2024

Accepted: 13th February 2024

Published: 17th February 2024

KEYWORDS

boshlang'ich ta'lim, o'qituvchi,
savodxonlik, xususiyatlar,
o'quvchi,

ABSTRACT

Maqolada kichik yoshdagi maktab o'quvchilarinig nutqiy savodxonlikni oshirish usullari ko'rib chiqildi. Shuningdek, dasr jarayonida o'qish va yozish asosida o'quvchilarning so'z boyligi kengayadi, o'z fikrini og'zaki ravishda bayon etishga o'rganiladi

Boshlang'ich sinflarda nutqiy ko'nikmalarini shakllantirish jarayonida badiiy adabiyotni o'rganishga katta e'tibor beriladi. Badiiy adabiyot ko'p qirrali hodisadir. Bu erda nutq vakillik vositasi sifatida taqdim etiladi va vakillik sub'ekti sifatida namoyon bo'ladi. Adabiyotdagina odam "so'zlovchi" bo'ladi. Ta'kidlanganidek F. K Murodov o'zining "Bolaning ijtimoiy rivojlanishi diagnostikasi"da: "Adabiyotning asosiy xususiyati shundaki, bu yerda til faqat muloqot va ifoda vositasi emas, balki tasvir ob'ekti hamdir".

Ushbu tadqiqotda "nutq" tushunchasining mohiyatini aniqlash kerak bo'ladi. Psixologik va pedagogik adabiyotlarni o'rganar ekan, shuni ta'kidlash kerakki, bu tushuncha fanlararo xususiyatga ega. "Nutq" ta'rifi falsafiy, lingvistik, psixologik va uslubiy adabiyotlarda uchraydi. Tilshunoslar va psixologlar: T. A. Ladyzhenskaya, M. R. Lvov, I. A. Zimnyaya, A. A. Leontiev va boshqalar nutq va nutq rivojlanishini o'rganish bilan shug'ullangan. Keling, turli manbalar va olimlar nutq tushunchasiga qanday mazmun berishini ko'rib chiqaylik.

Masalan, I. T. Frolov tomonidan tahrir qilingan falsafiy lug'atda bu tushuncha insonning boshqa odamlar bilan muloqot qilishdan, fikrni ma'lum bir til orqali ifodalash va ularga yetkazishdan iborat bo'lgan faoliyati sifatida izohlanadi.

Quyi sinflarda o'quvchilarga o'qish, yozish, og'zaki va yozma nutqdan foydalanish kabi ko'nikmalar o'rgatiladi, bu esa aniq nutqiy ko'nikma va malakalarni, ya'ni nutqiy faoliyat turlarini shakllantirishdan iborat. M.R. Lvov tomonidan taqdim etilgan nutq faoliyatining to'rtta asosiy turi mavjud. Keling, ularni batafsil ko'rib chiqaylik:

1. Tinglash - tovushli nutqni tinglash va tushunish jarayoni. Bu tur quyidagi omillarga bog'liq: til tizimi bilan tanishish darajasi, mavzuning qiziqishi va ahamiyati, muhitda mo'yna mavjudligi, auditorning individual psixologik va shaxsiy imkoniyatlari, aqliy jarayonlarning rivojlanishi (xotira va e'tibor).

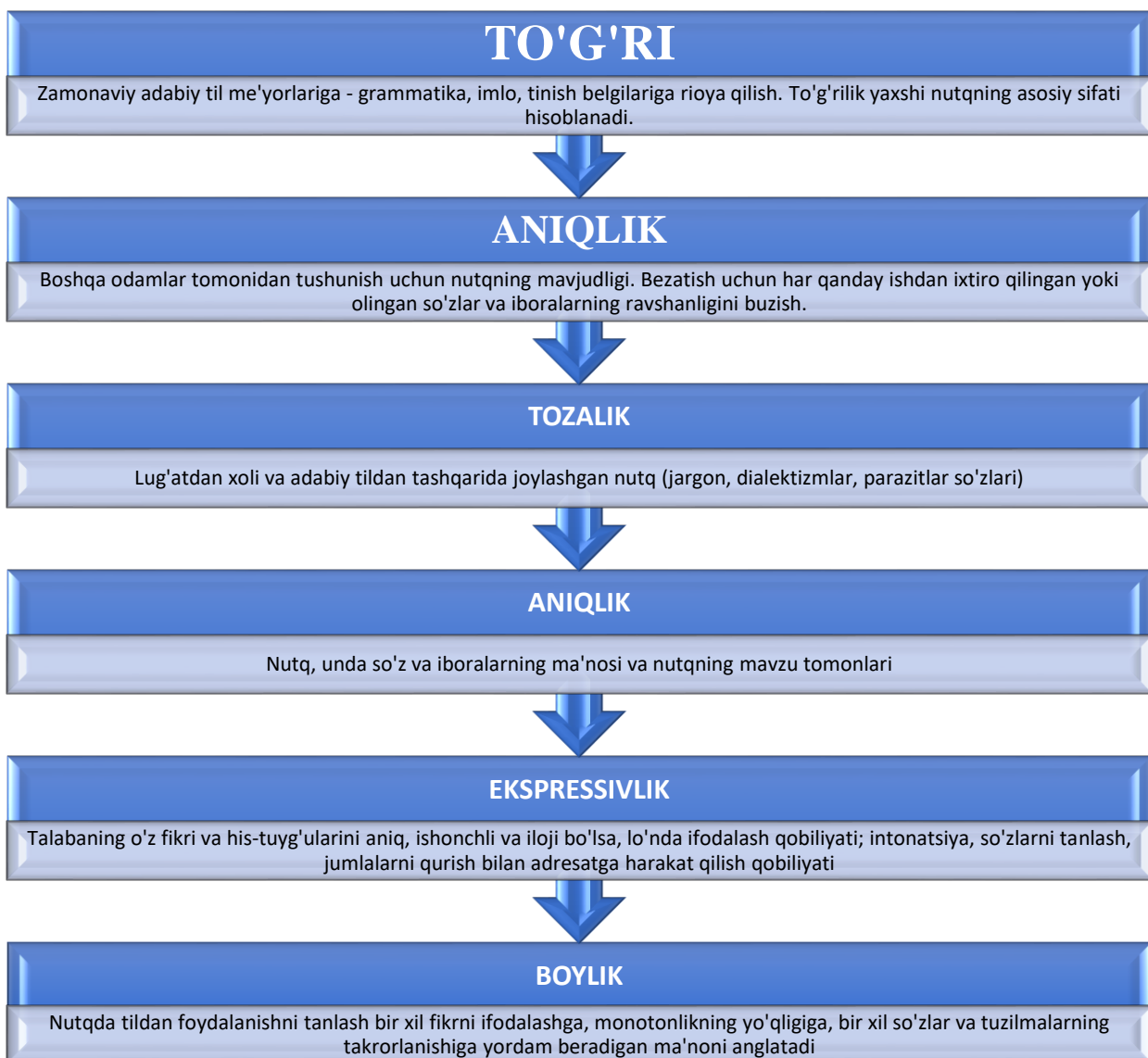
2. Gaplash - o'quvchilarning og'zaki nutqda o'z fikrlarini to'g'ri, ravon va mantiqiy ifodalay olishi, shuningdek, suhbatdoshga tushunarli bo'lgan so'z va iboralarni tanlay olish, fikr yuritish uchun ma'lum joylarda to'xtab turish, ular o'z fikrini to'g'ri, to'g'ri va mantiqiy ifoda eta olishi. sizni yaxshi tushundim.

3. O'qish - tezlik, o'qilgan narsalarni to'liq o'zlashtirish.

4. Harf – fikrning grafik koddagi ifodasidir.

U yoki bu darajada nutq faoliyatining barcha turlari darslarning katta qismi mazmuniga kiritilgan, busiz nutqni rivojlantirish jarayoni amalda mumkin emas. Shuning uchun har bir o'qituvchi u yoki bu tarzda o'quvchilar nutqini rivojlantirish bilan shug'ullanadi.

Nutqning rivojlanishi - T.F. Krilovning "Fanlararo darajadagi nutqni rivojlantirishning uslubiy asoslari" asarida - quyi sinflarda o'quvchilarning nutq qobiliyatlarini shakllantirmasdan imkonsiz bo'lib qoladi. Bu ishda "mahorat" tushunchasi talabaning nutq faoliyatini ongli ravishda amalga oshirish qobiliyati sifatida qaraladi, bunda yuqori saviyada yangi matn yaratiladi (matn o ta'lim). Muayyan shaxsning nutqi uning umumiy madaniyatiga munosabatdir. Bundan kelib chiqadiki, nutq nutq sifatining ma'lum qoidalariga javob berishi kerak:

Amaliyot shuni ko'rsatadiki, dastlab bola his-tuyg'ularini, impulslarini va fikrlarini aniq grammatik tuzilishga ega bo'lmagan alohida so'zlar bilan ifodalaydi. Keyinchalik, taxminan ikki yoshda, bolaning gaplarida turli xil nutq qismlari paydo bo'la boshlaydi, zarur ishonchli vaqtinchalik, umumiy va boshqa shakllarda qo'llaniladi, gaplar tuziladi. Etti yoshga kelib, bolalar morfologiyaning eng muhim vositalarini va sintaksisning ko'plab shakllarini o'zlashtiradilar. Boshqacha aytganda, bolalar nutq faoliyati, nutqni idrok etish va gapirish orqali ona tilini egallaydi. Bundan kelib chiqadiki, bolalarning nutq faolligi, muloqot qilish, o'z fikrlarini ifoda etish uchun sharoit yaratish. Bola nutqning rivojlanishi doimiy pedagogik rahbarlikni talab qiladigan murakkab jarayon emas.

Psixologik va pedagogik adabiyotlarni o'rganishda nutq ko'nikmalarini rivojlantirish uchun quyidagi shartlar aniqlandi:

- 1) Aloqa yoki aloqaga bo'lgan ehtiyoj;
- 2) Nutq namunalaridan foydalanish yoki nutq muhitini yaratish.
- 3) O'qish va yozish faoliyatini qo'llash.

Keling, ularni batafsil ko'rib chiqaylik.

Har qanday nutqiy harakatning boshlang'ich nuqtasi nutqiy vaziyat, ya'ni odamni gapirishga undaydigan holatlar yig'indisidir. Nutq harakatini amalga oshirishda quyidagi bosqichlar ajratiladi:

- Nutqni tayyorlash;
- Bayonotning tuzilishi;
- Tashqi nutqqa o'tish.

Nutq harakatining tanlangan fazalari M.M. Koltsova "Bola gapirishni o'rganadi" asarlarida.

1. Bayonotni tayyorlash - boshida bu muloqotga kirishish motivlari, ehtiyojlari va maqsadlaridan xabardor bo'lish, so'ngra bayonot natijalarini ehtimollik prognozi o'tgan tajribaga asoslangan holda va vaziyatni hisobga olgan holda amalga oshiriladi. Nutq nuqtai nazaridan rivojlangan talaba uchun bu tayyorgarlik harakatlari ongsiz darajada katta tezlikda boradi va turli darajadagi umumlashtirishga ega bo'lishi mumkin bo'lgan ichki nutq rejasini yaratish bilan yakunlanadi.

2. Bayonotni tuzish - so'zlarni tanlash, ularni kerakli ketma-ketlikda joylashtirish va grammatik jihatdan to'g'ri loyihalashni o'z ichiga oladi. Operatsion nutq xotirasida amalga oshiriladigan bu operatsiyalar yaratilgan bayonotni baholash va uni ichki reja darajasida tuzatish bilan birga keladi.

3. Tashqi nutqqa o'tish - bu nutqning ovozli yoki grafik dizaynini amalga oshirish. Nutq harakatining bu bosqichi eng muhimi, chunki u ichki nutqdan tashqi nutqqa o'tishdan iborat. Xulosa o'rnida shuni aytish kerakki, hozirgi vaqtda boshlang'ich sinf o'quvchilarning aksariyati ko'p narsalarga noadekvat munosabatda bo'lishadi, buning asosiy sababi bola yetarli darajada shaxslararo munosabatga kiramasligini takidlashimiz mumkin negaki, bolaning birinchi tarbiyachilari birinchi galda televizor, zamonaviy gajetlar, ekanligi oqibatida bola shaxsida boshqa odamlarning his-tuyg'ularini e'tiborsiz qoldirish holatlari uchrab turibdi, o'z his-tuyg'ularini boshqarishga harakat qilmaydilar. Natijada, kichik yoshdagi maktab bolalarida jonli muloqot etmayabdi, rivojlanishi yetarli bo'lmay qolmoqda, buni oldini olish uchun turli xil og'zaki nutqni rivojlantiruvchi o'yin metod yoki texnologiyalardan foydalanish maqsadga muvofiq va samarali ekanligi, bunday pedagogik ishning xatti-harakatlarning o'zboshimchaligiga, ularga rioya qilish qobiliyatiga sezilarli ta'siri haqida xulosa qilish imkonini

beradi, vazifa, jamiyatda va tengdoshlar va kattalar bilan muloqotda o'zini to'g'ri tutish qobiliyati, ularning xatti-harakatlarini nazorat qilish va bajarilgan harakatlar natijasini adekvat baholash asosida. Shunday qilib, boshlang'ich sinf o'quvchilarda nutqiy savodxonlikni rivojlanishi bolaning shaxsiyatining rivojlanishi bilan birga boradi. Har xil turdagi yozuvlarni yozish va o'qish darslarida talabalar o'z fikrlarini to'g'ri ifodalashni o'rganadilar. Bu ularga nafaqat ona tili yoki o'qish darslarida va boshqa darslarda, balki umuman hayotda ham muvaffaqiyat qozonishlariga yordam beradi. O'quvchilarda nutqning rivojlanishi boshqariladigan jarayondir. Shu bilan birga o'quvchilarni yangi so'zlarni ishlatishga o'rgatish, ularga tez-tez gapirish imkoniyatini berish kerak. Faqat bu holda treningning rivojlanuvchi ta'siri maksimal bo'ladi. Nutqiy savodxonlik maktab o'quvchilarini kamol toptirish, tarbiyalash, o'qitish, shaxsni yaxlit etishtirishning o'ziga xos didaktik vositasidir. Ushbu tadqiqotning gipotezasi turli xil yozish turlari bo'yicha mashg'ulotlar mustaqil fikrlashni rivojlantirishga hissa qo'shishi bilan tasdiqlandi. Bundan tashqari, kichik yoshdagi o'quvchilarning yoshini hisobga olgan holda, turli ko'rgazmali qurollarni ishga jalb qilish va ulardan oqilona foydalanish kerak.

ADABIYOTLAR:

1. Bo'riyeva, G. (2022). INGLIZ TILI O'RGANUVCHILARNING ESHITISH QOBILIYATINI BAHOLASH XUSUSIYATLARI. *Наука и технология в современном мире*, 1(7), 41-43.
2. Rasulmukhamedova, U., Saidova, Z., Urunov, B., & Burieva, G. (2020). Analyzing implicitness in the text with legal terms. *Journal of Critical Reviews*, 7(5), 453-455.
3. Taxiurovna, A. S. (2024). COLLABORATIVE LEARNING: FOCUSING ON TECHNIQUES THAT PROMOTE TEAMWORK AND SHARED KNOWLEDGE AMONG STUDENTS. *SO'NGI ILMIY TADQIQOTLAR NAZARIYASI*, 7(1), 118-123.
4. Aripova, S. (2024). LINGUISTIC AND CULTURAL CHARACTERISTICS OF THE TRANSLATION OF STORIES IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES. *Modern Science and Research*, 3(1), 98-101.
5. Taxiurovna, A. S. (2023). Lingua-cultural aspects of the translation of English and Uzbek stories. *Current Issues of Bio Economics and Digitalization in the Sustainable Development of Regions (Germany)*, 536-540.
6. Tohirovna, A. S. (2023). ENHANCING INDEPENDENT LEARNING STRATEGIES IN TEACHING ENGLISH THROUGH CASE STUDIES. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 11(11), 651-652.
7. Aripova, S. T. (2023). INGLIZ TILI DARSLARIDA TALABALARNING IJODIY MUSTAQILLIGINI SHAKLLANTIRISH. *Educational Research in Universal Sciences*, 2(10), 259-263.
8. Aripova, S. (2023). LINGUISTIC AND CULTURAL CHARACTERISTICS IN THE TRANSLATION OF STORIES BETWEEN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES: A COMPREHENSIVE ANALYSIS. *Science and innovation*, 2(C12), 37-42.
9. Avliyaqulov, T. (2023). KASB HUNARGA YO'NALTIRISHDA UMUMIY O'RTA TA'LIMNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI. *Interpretation and researches*, 2(1).
10. Avliyaqulov, T., & Axmedova, G. (2023). JAMOADA BOLALARNI TARBIYALASHDA OILA, MAHALLA, TA'LIM MUASSASASINING TUTGAN O'RNI. *Interpretation and researches*, 2(1).

11. Tolib, A. (2023). MEHNAT VA KASBIY TAYYORGARLIK TIZIMI. *TISU ilmiy tadqiqotlari xabarnomasi*, 1(2), 136-139.
12. Kholmurodovich, A. T. (2021). Educating Students About Their Interest in the Profession—as A Pedagogical Problem. *International Journal on Integrated Education*, 4(10), 31-33.
13. Чариев, И. Т., & Авлиякулов, Т. Х. (2020). Перспективы развития профессионально-педагогической подготовки специалиста. *Педагогическое образование и наука*, (1), 113-116.
14. Xolmurodovich, A. T. Theoretical Basis for Improving the Interest of Secondary School Students in the Profession. *JournalNX*, 34-37.
15. Kadyrovna, B. M. (2021). The Role of Ethnopedagogy in the Process of Improving the National Education System. *Academicia Globe*, 2(10), 18-21.
16. Бозорова, М. К. (2018). Этнические ценности-возрождение атрибутов кочевой жизни в воспитании потомков. *Гуманитарный трактат*, (25), 117-120.
17. Kadyrovna, B. M. (2023). THE ROLE OF THE ORAL CREATIVE RESOURCES OF THE PEOPLE IN THE NATIONAL EDUCATION SYSTEM AND ITS PEDAGOGICAL SIGNIFICANCE. *Science and innovation*, 2(B4), 510-514.
18. Toshqulova, L., & Bozorova, M. (2022). PIRLS ASSESSMENT SYSTEM CRITERIA. *Академические исследования в современной науке*, 1(18), 25-27.
19. Kodirovna, B. M. (2022). Ethnic Values-Revival of Attributes of Nomad Life in Education of Descendants. *International Journal on Integrated Education*, 5(6), 373-376.
20. Xolov, O. S. (2023). MILLIY QADRIYATLARNI SHAKLLANTIRISHDA XALQ OG 'ZAKI IJODINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI. *Academic research in educational sciences*, 5(NUU conference 3), 85-89.
21. Холов, О. Ч. (2018). Активность в стимулировании учебной деятельности. *Вопросы педагогики*, (2), 112-113.
22. Холов, О. Ч. (2018). ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ШКОЛА В СИСТЕМЕ ДИВЕРСИФИКАЦИИ ОБРАЗОВАНИЯ. *Вопросы педагогики*, (2), 113-115.
23. Xolov, O. S. (2021). XALQ OG 'ZAKI IJODI VOSITASIDA O 'QUVCHILARDA AKSIOLOGIK ONGNI SHAKILLANTIRISHNING ILMIY NAZARIY ASOSLARI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 1(8), 498-508.
24. Chorshamiyevich, X. O. (2023). AKSIOLOGIK TARBIYANI SHAKLLANTIRISHNING TARIXIY ASOSLARI. *Journal of Universal Science Research*, 1(10), 11-16.
25. Chorshamiyevich, X. O. (2023). O 'QUVCHI YOSHLARDA AKSIOLOGIK ONGNI SHAKLLANTIRISH PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA. *MODELS AND METHODS FOR INCREASING THE EFFICIENCY OF INNOVATIVE RESEARCH*, 2(20), 45-51.
26. Panjiyevich, X. I. (2023). IJTIMOYIY HAMKORLIK DOIRASIDA TA'LIM JARAYONINI TASHKIL ETISH METODIKASI. *Наука и технологии*, 1(2).
27. Хурамов, И. (2023). PROFESSIONAL TA'LIM TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH YUZASIDAN ISLOHOTLARNI JADALLASHTIRISH VA KASBIY KO 'NIKMALARNI RIVOJLANTIRISH. *Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари/Актуальные проблемы социально-гуманитарных наук/Actual Problems of Humanities and Social Sciences.*, 3(7), 288-292.